

PROFESSIONAL PEDAGOGIK FAOLLIYATNI O'QITISHNING ILMIY - NAZARIY ASOSLARI

Axatova Durдона Aktamovna

Navoiy davlat pedagogika instituti Umumiy pedagogika va psixologiya kafedrası Pedagogika fanlari nomzodi, dotsent.

Annotatsiya. Ushbu maqolada professional pedagogik faolliyatni o'qitishning ilmiy - nazariy asoslari o'rganilgan. Shuningdek pedagogika fanining zamonaviy ta'lim paradigmasining rivojlanish jarayonida barqaror dolzarbligini oliy ta'limda pedagogik mahorat asoslarini shakllantirish muammosi, zamonaviy maktablarga chuqur psixologik-pedagogik tayyorgarlikka ega, o'zlashtirilgan bilimlarni doimiy ravishda yangilab borish va boyitish zarurati haqida so'z boradi. Bundan tashqari pedagogik texnologiyalarni ilmiy adabiyotlarda yoritilishi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: pedagogik metodikalar, ijtimoiylashuv, sotsiologiya, intellekt, texnologik ta'lim qobiliyat, didaktika, temperament.

ПРЕПОДАВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ

Ахатова Дурдона Ахтамовна

Навоийский государственный педагогический институт Кафедра общей педагогики и психологии Кандидат педагогических наук, доцент.

Аннотация. В данной статье рассмотрены научно - теоретические основы обучения профессиональной педагогической деятельности. В нем также говорится об устойчивой актуальности современной образовательной парадигмы педагогической науки в процессе ее развития, о проблеме формирования основ педагогического мастерства в высшем образовании, о необходимости постоянного обновления и обогащения усвоенных знаний, имеющих глубокую психолого-педагогическую подготовку к современным школам. Далее идет речь об освещении педагогических технологий в научной литературе.

Ключевые слова: педагогические методики, социализация, социология, интеллект, способность к технологическому образованию, дидактика, темперамент.

TRAINING PROFESSIONAL PEDAGOGICAL ACTIVITY SCIENTIFIC-THEORETICAL FOUNDATIONS

Axatova Durдона Aktamovna

Navoi State Pedagogical Institute Department of general pedagogy and psychology Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor.

Annotation. The scientific and theoretical foundations of teaching professional pedagogical activity are studied in this article. Also, the problem of the formation of the foundations of pedagogical skill in higher education of the stable relevance of the modern educational paradigm of pedagogical science in the process of development, has deep psychological and pedagogical training in modern schools, the need to constantly update and enrich the acquired knowledge. It also talks about the coverage of pedagogical technologies in the scientific literature.

Keywords: pedagogical methodologies, socialization, sociology, intellect, technological education ability, didactics, temperament.

Kirish. Davlatimiz istiqboli, bozor iqtisodiyoti qonunlariga asoslangan, jamiyat qurilish sohasidagi ishlarining samaradorligi yuqori malakali, yuksak ma'naviyatli rivojlangan mamlakatlardarasida, raqobatbardosh mutaxassislartayyorlash, barkamol avlodnishakllantirishmuammosi bilan uzviy bog'liq. Pedagogik faoliyat – ta'lim muassasalarida o'quv rejasi yoki bir qator dasturlarda ko'zda tutilgan natijalarga, shuningdek, ta'limning boshqa vazifalari va uning ijtimoiy maqsadlariga erishish uchun maxsus tayyorlangan mutaxassislar tomonidan amalga oshiriladigan tadbirlar majmuidir. Pedagogik faoliyat – bu, o'qituvchining maxsus kasbiy tayyorgarligiga asoslangan va ushbu faoliyat jarayonida uning shaxsiy xulq-atvori normalari va qoidalariga mos keladigan odamlarni tarbiyalash

va o'qitish bo'yicha faoliyat. Mazkur faoliyat orqali yosh avlodni iqtisodiy, siyosiy, axloqiy va estetik maqsadlarga muvofiq mustaqil faoliyatga ongli ravishda tayyorlashga qaratilgan kattalarning ijtimoiy foydali faoliyatining alohida turi sifatida qarash mumkin.

Pedagogika fanining zamonaviy ta'lim paradigmasining rivojlanish jarayonida barqaror dolzarbligini da'vo qiladigan muammolari qatorida oliy ta'limda pedagogik mahorat asoslarini shakllantirish muammosi ham bor. Buning sababi shundaki, zamonaviy maktablarga chuqur psixologik-pedagogik tayyorgarlikka ega, o'zlashtirilgan bilimlarni doimiy ravishda yangilab borish va boyitish zarurati va intilishi, bolalarni sevadigan, o'z fanini chuqur biladigan, o'qitish jarayonlarini malakali boshqaradigan professional o'qituvchilar zarur, tarbiyalash, rivojlantirish va shakllantirish, shuningdek, pedagogik texnologiyalarni yaxshi bilganlar. Ushbu muammo ilmiy adabiyotlarda juda keng va turli nuqtai nazardan taqdim etilgan bo'lib, uni o'rganishga ko'p qirrali yondashuvlarni keltirib chiqaradi, biz ushbu maqolada tahlilini taqdim etamiz.

Adabiyotlar tahlili. D.A. Beluxin, I. Isayev, I.A. Zimniy, V.A. Kan – Kalik, I.B. Kotov, N.V. Kuzmina, A.A. Leontieva, B.F. Lomova, V.Y. Lyaudis, A.S. Makarenko, A.K. Markova, L.M. Mitina, A.V. Mudrik, A.A.V. Slastenin, S.A. Smirnova, V.A. Suxomlinskiy, A.A. Trushcheva, Y.I. Turchaninova, I.F. Xarlamova, E.N. Shyanova va boshqalar «pedagogik faoliyat o'zaro ta'sir usullarining o'ta murakkabligi va xilma-xilligi bilan ajralib turadi, uni odatdagi stereotiplarga kamaytirish, shuningdek sezgi bilan ishlash ham noqonuniydir».

Shuni ta'kidlash kerakki, o'qitish va tarbiyalashning bir xil usullari ta'siri ostida talabalar turli yo'llar bilan rivojlanadi: talabaning ma'lum bir ma'lumotni tushunishga tayyorligi darajasi, uning o'rganish qobiliyati, sezgirligi, irodasi, xarakteri ta'sir qiladi. Bu shuni anglatadiki, har qanday maslahat, yo'l-yo'riq, ilmiy g'oyalar faqat o'qituvchi o'quvchilarning ish sharoitlari, qobiliyatlari, imkoniyatlari va tayyorgarlik darajasini hisobga olgan holda ularni individualligi orqali «o'tkazib yuborsa» foyda keltiradi.

Biz pedagogik jarayonni qobiliyatlarning rivojlanishi va shaxsning gullab-yashnashi uchun o'zaro javobgarlik bilan o'qituvchilar va talabalarni birgalikdagi faoliyatda bir vaqtning o'zida targ'ib qilish deb bilamiz. Maktab murakkab pedagogik tizim bo'lib, uning optimal ishlashi ko'plab omillarga bog'liq, ular orasida eng muhimi har bir o'qituvchining pedagogik mahoratidir.

Natijalari va muhokama

«Pedagogik mahorat» tushunchasining mohiyatini o'rganib, biz bu integral sifat degan xulosaga keldik. «Pedagogik mahorat» tushunchasining mohiyatini o'rganib chiqib, har bir olim – o'qituvchi ilmiy va pedagogik adabiyotlarda turli nuqtai nazardan ochib berilgan ushbu murakkab, hali to'liq o'rganilmagan hodisaning u yoki bu tomonini ta'kidlaydi.

Shunday qilib, pedagogik entsiklopediyada biz quyidagi ta'rifni topamiz: «mahorat – bu bolalarni sevadigan va sevadigan har bir o'qituvchi uchun mavjud bo'lgan yuqori va doimiy ravishda takomillashtiriladigan ta'lim va tarbiya san'ati».

Ta'rifdan ko'rinib turibdiki, «pedagogik mahorat «unda» san'at» tushunchasi orqali namoyon bo'ladi. Pedagogik mahoratning sifat ko'rsatkichlari orasida mualliflar quyidagilarni ajratib ko'rsatishadi: yuqori madaniyat, o'z mavzusini chuqur bilish, umumiy va bolalar psixologiyasini bilish, ta'lim va tarbiya metodologiyasini mukammal egallash.

Shu bilan birga, ushbu ta'rif o'rganilayotgan hodisa haqida to'liq tasavvur bermaydi, chunki S. M. Ojegovning rus tili lug'atidagi «san'at» tushunchasi «mahorat, mahorat, ishni bilish» deb ta'riflanadi. Bu shuni anglatadiki, bu kontekstda o'qituvchining mahorati san'at, pedagogik san'at esa mahoratdir va shuning uchun hatto «yuqori va doimiy ravishda takomillashtiriladigan san'at» efitelari ham ko'rib chiqilayotgan tushunchaning mohiyatini to'liq ochib bermaydi.

Tadqiqotchi A. A. Trushcheva mahoratni kasbiy faoliyatni ijodiy amalga oshirish, shakllangan kasbiy muhim shaxsiy fazilatlarini individual faoliyat uslubiga integratsiya qilish, o'z kasbiy faoliyatining metodikasi va texnologiyalarini doimiy ravishda takomillashtirish deb ta'riflaydi.

D.A. Beluxinning so'zlariga ko'ra, mahorat – bu bilim va mahorat, bu kasbiy faoliyatning butun tajribasi, bu o'ziga xos qarashlar va e'tiqodlar tizimidir.

Mehnat psixologiyasida mahorat-bu moslashuvchan ko'nikmalar va ijodiy yondashuv asosida erishilgan ma'lum bir sohadagi kasbiy ko'nikmalarning eng yuqori darajasi sifatida tajribaga ega bo'lgan shaxsiy xususiyatdir.

Ushbu ta'riflarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, olimlarning fikriga ko'ra, mahorat «mazmunli ravishda «faoliyatning professionalligi» toifasiga yaqin, chunki bu tushunchalar bir tomondan

moslashuvchan kasbiy mahorat va ko'nikmalarning yuqori darajasiga asoslangan, boshqa tomondan, biz shaxsiy va kasbiy fazilatlarini shakllantirish darajasi to'g'risida to'g'ridan-to'g'ri gaplashmaymiz, «garchi shubhasiz, qobiliyat va ko'nikmalar tizimini ularsiz shakllantirish mumkin emas.» Bundan kelib chiqadiki, kasbiy mahoratga erishish uchun «ma'lum bir shaxsiy salohiyat yoki boshlang'ich shaxsiy imkoniyatlar» ga ega bo'lish kerak – umumiy va maxsus qobiliyatlar, asosiy bilimlar, yutuqlar motivatsiyasi, o'z-o'zini rivojlantirishga e'tibor, yetarli darajada o'zini o'zi qadrlash.

Taqdim etilgan ta'riflardan ko'rinib turibdiki, mohiyat jihatidan «mahorat» toifasi «professionallik» toifasining muhim tarkibiy qismi, shuningdek uning zaruriy shartidir.

Binobarin, kasbiy mahoratga ega bo'lish «Akmeologiya» tomon harakatning asosiy bosqichidir, uning asosida faoliyat va shaxsning professionalligi shakllanadi. Akmeologiyada «mahorat» shaxsning rivojlanishining eng yuqori darajasi, qobiliyatlar to'plami va umumlashtirilgan ijobiy tajriba, aks ettirish va ijodiy yondashuv asosida erishilgan ma'lum faoliyatdagi kasbiy ko'nikmalarning eng yuqori darajasi sifatida qaraladi.

Tadqiqotchi Y. I. Turchaninovaning fikricha, ilmiy-pedagogik adabiyotlarda keltirilgan turli xil ta'riflardan o'qituvchining mahorati uning ishining yakuniy natijasi – o'quvchilarining ta'limni davom ettirishga tayyorgarlik darajasi, ijodiy mehnat va faol ishtirok etish darajasi bilan baholanadigan birini tanlash kerak.

Bunday holda, pedagog jamiyat oldidagi mas'uliyatini chuqur anglagan holda, professional usul va vositalardan maqbul foydalangan holda, kasbiy va pedagogik faoliyatda yuqori natijalarga erishadi, shu bilan birga individual faoliyat uslubi bilan ajralib turadi, unda ijodiy salohiyatni to'liq anglaydi, deb ishonish uchun barcha asoslarimiz bor.

Shunday qilib, o'qituvchining samaradorligi, uning pedagogik mahorati ularning natijalariga, o'quv ishlarining sifatiga qarab baholanishi mumkin, bu bizning fikrimizcha, talabalar bilimlarining chuqurligi, mustahkamligi va mazmunliligi, ularning aqliy rivojlanishi, shuningdek axloqiy va estetik tarbiyani o'z ichiga oladi.

A.V. Slastenin va I. Isaevning ta'rifida ta'kidlanishicha, pedagogik mahorat pedagogik faoliyatning yuqori darajadagi rivojlanishini, pedagogik texnologiyaga egaligini ifoda etib, shu bilan birga o'qituvchining shaxsiyatini, uning tajribasini, fuqarolik va kasbiy pozitsiyasini ifodalaydi. O'qituvchining mahorati, ushbu tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, pedagogik jarayonning yuqori samaradorligini belgilaydigan shaxsiy va ishbilarmonlik fazilatlarini va shaxsiy xususiyatlarining sintezidir. Olimlar ushbu xulosaga «pedagogik texnologiya» va «o'qituvchining mahorati» tushunchalarining o'zaro bog'liqligini tahlil qilish natijasida kelishadi. Shu bilan birga, pedagogik texnologiya, ularning tadqiqotlarida ta'kidlanganidek, pedagogik mahorat bilan o'zaro bog'liqdir, shu bilan birga, ushbu olimlarning fikriga ko'ra, pedagogik texnologiyani mukammal egallash mahoratidir.

Va bu yerda shuni yodda tutish kerakki, o'qituvchining faoliyati o'z ichiga olgan ko'plab pedagogik muammolarni hal qilish, ularning mazmuni va vaqt oralig'idan qat'i nazar, o'zaro bog'liq umumiy va xususiy texnologiyalardan foydalanishni talab qiladi. Umumiy, pedagogika fanida dizayn texnologiyalari, masalan, o'quv jarayoni va uni amalga oshirish texnologiyalari mavjud. Xususiy texnologiyalar ta'lim va tarbiyaning aniq muammolarini hal qilish bilan bog'liq, ular orasida talabalar faoliyatini tashkil etish, uning natijalarini nazorat qilish va baholash, o'quv holatini tahlil qilish va boshqalar.

Pedagogik texnologiya metodologiyadan tubdan farq qiladi, chunki u o'quvchilarning o'zlarini faoliyatini tashkil etish mazmuni va usullarini batafsil va bosqichma-bosqich ishlab chiqishni o'z ichiga oladi. Bu A. V. Slastenin va I. Isaevning fikriga ko'ra, umuman maktab o'quvchilarining shaxsiyatini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik jarayonning diagnostik maqsadlarini va sifatini ob'ektiv nazorat qilishni talab qiladi.

Shunday qilib, yuqorida aytilganlar o'qituvchining pedagogik mahorati pedagogik jarayonning barcha tarkibiy qismlarining organik birligini ta'minlashdan iborat degan xulosaga kelishimizga imkon beradi, chunki ulardan biridagi o'zgarishlar boshqalaridagi o'zgarishlarga tabiiy ravishda ta'sir qiladi.

Shu bilan birga, pedagogik texnologiyani o'zlashtirishning eng yuqori darajasi, bizning fikrimizcha, pedagogik mahoratning faqat bir tomoni, chunki u faqat operatsion komponent bilan cheklanib qolmaydi. Ushbu muammoni ishlab chiqayotgan olimlarning aksariyati «pedagogik mahorat mutlaqo individualdir, shuning uchun uni qo'ldan qo'lga o'tkazish mumkin emas» degan umumiy fikrni bildiradilar.

Ushbu yo'nalishni rivojlantirib, tadqiqotchilar I. B. Kotov, S. A. Smirnov va E. N. Shiyanov

«texnologiya» va «mahorat» nisbatlarini tahlil qilish asosida, har qanday boshqa kabi o'zlashtirilishi mumkin bo'lgan pedagogik texnologiya nafaqat vositachilik qilishini, balki o'qituvchining shaxsiy parametrlari bilan ham belgilanishini ta'kidlaydilar.

Ushbu tadqiqotchilarning fikriga qo'shilib, biz hali ham bir xil texnologiyani turli o'qituvchilar tomonidan turli yo'llar bilan amalga oshirish mumkinligini ta'kidlamoqchimiz.

Bizning fikrimizcha, pedagogik texnologiyaning eng yuqori darajasiga ega bo'lish ma'lum holatlar tufayli pedagogik mahorat bilan to'liq tenglashtirilmaydi, ular orasida:

- pedagogik texnologiyalar ketma-ket operatsiyalarning qat'iy bosqichma-bosqich bajarilishini tartibga soladi va pedagogik jarayon ishtirokchilari faoliyatini tashkil etish mazmuni va usullaridan chetga chiqmaslikka imkon beradi, shu bilan birga uning ko'p omilliligi va o'zgaruvchanligini hisobga olish kerak, bu esa qo'shimcha asoratlarni keltirib chiqarishi mumkin. o'qituvchining tegishli reaksiyalarini talab qiladi;

- ular har bir aniq talabaning individualligini hisobga olmaydilar, masalan, talabalar orasida o'qituvchining ta'siriga qarshi javob beradiganlar ham bor va bu holda pedagogik texnologiyalarni bilish, bizning fikrimizcha, yetarli bo'lmaydi.

- ular har bir talaba muayyan harakatlarni amalga oshirishda yakuniy natijaga majburiy erishishni o'z ichiga oladi, ammo bu natijalar talabalarining ma'lum psixofiziologik xususiyatlari (yodlash darajasi, diqqatni almashtirish tezligi, assotsiativ fikrlash va boshqalar)tufayli teng bo'lmasligi mumkin.

Xulosa

Shunday qilib, tahlil natijalari bizga olimlarning nufuzli fikriga rozi bo'lishimizga va pedagogik mahoratni o'qituvchining integral sifati sifatida ko'rib chiqishga imkon beradi, bu kasbiy va pedagogik faoliyatning yuqori darajada o'zini o'zi tashkil etishiga hissa qo'shadigan shaxsiy xususiyatlar majmuasi orqali namoyon bo'ladi, shuningdek, ehtiyojga ishoniradi:

- bo'lajak o'qituvchining pedagogik mahoratining zarur tarkibiy qismi sifatida universitetda bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy ahamiyatli va shaxsiy fazilatlarini shakllantirish;

- oliy maktabning pedagogik jarayonida kasbiy faoliyat uchun ko'nikmalar, ko'nikmalar, qobiliyatlar to'plamini rivojlantirish va pedagogik texnologiyalarni takomillashtirish;

Foydalanilgan adabiyotlar ro'uxati

1. Жекибаева Б.А., Калимова А.Д. Научно-теоретические основы формирования педагогического мастерства будущих учителей в условиях высшей школы // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2014. – № 11-4. – С. 649-654.

2. Педагогика. Под ред. П.И. Пидкасистого. - М., 1996, гл.

3. Подласый И.П. Педагогика. В 2-х кн. - М., 1999.- Кн.1, гл.

4. Слостенин В.А. и др. Педагогика. - М., 1997, гл.

5. Гребенюк О.С., Рожков М.И. Общие основы педагогики: Учеб. для студ. высш учеб. заведений. – М.: Изд-во ВЛАДОС – ПРЕСС, 2003.